

Dzieje biurokracji tom IV

Irina Nikołajewna Wibe

(Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu)

Polityka „zbliżenia” Zachodniego Kraju z Imperium Rosyjskim w latach 30-ch i 40-ch XIX wieku (w świetle dokumentów Komitetu ds. Guberni Zachodnich)¹

Zagadnienie polityki rosyjskiego samodzielnictwa w Zachodnim Kraju po powstaniu listopadowym, które przyniosło szereg szeroko zakrojonych przemian w ustroju administracyjnym, sytuacji ekonomicznej, składzie stanowym i życiu kościelnym, wciąż przykuwa uwagę rosyjskich i zachodnich badaczy. Pojawiają się nowe wyniki badań, wzbogacające i uszczegóławiające nasze wyobrażenia o różnych aspektach polityki władz w tym regionie.² Jednak sama kwestia wprowadzania nowych rozwiązań celem jego unifikacji, rozpatrywana była jedynie epizodycznie i pracach ogólniejszych, gdzie odnotowuje się ogólne zarysy polityki państwa charakteryzujące nowe stosunki między centrum i zachodnimi pograniczami Imperium po wydarzeniach w Polsce.³ Brak więc dokładnych badań nad zamiarami władz tyjących się kryteriów zarządzania tym terytorium w nowych warunkach. W znacznej mierze ten stan tłumaczy fakt, że podstawowy zbiór dokumentów wyższych organów władzy tego okresu był dotychczas prawie nie publikowany i stąd pozostaje niedostatecznie znany szerokim kręgom badaczy.⁴

¹ Artykuł przygotowany przy wsparciu American Council of Learned Societies.

² Д. Бовуа, *Шляхтич, кріпак і ревізор: Польська шляхта між царизмом та українськими масами (1831–1863)*, Kijów 1996; С. В. Римский, *Конфессиональная политика России в Западном крае и Прибалтике XIX столетия*, „Вопросы истории” 1998, № 3; С. В. Марозава, *Уніяцкая церква у етнікультурним розвитку Беларусі (1596–1839 рр.)*, Grodno 2001; В. С. Шандра, *Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XX ст.*, Kijów 2005; Е. Н. Филатова, *Конфессиональная политика царского правительства в Беларуси. 1772–1860 гг.*, Mińsk 2006; М. Д. Долбилов, *Русский край, чужая вера: этноконфессиональная политика империи в Литве и Белоруссии при Александре II*, Moskwa 2010.

³ Л. Е. Горизонтов, *Парадоксы имперской политики: поляки в России и русские в Польше (XIX – нач. XX в.)*, Moskwa 1999; А. Каппелер, *Россия – многонациональная империя*, Moskwa 2000; *Западные окраины Российской империи*, Moskwa 2006.

⁴ Do 1917 r. ukazywały się wieloletnie serie zbiorów dokumentów, związanych z produkcją kancelaryjną wyższych organów państwowych Imperium Rosyjskiego – 15 tomów «Сенатского архива» (opublikowano dzienniki protokołów, decyzje, protokoły Senatu za lata 1732 – 1765), a także wielotomowe wydawnictwa dzienników protokołów (*журналов*) Komitetu Ministrów i Rady Państwowej z pierwszej ćwierci XIX w., komitetów i komisji, opracowujących szereg większych reform XIX w. Wtedy jednak nie doszło do publikacji

Ważnym źródłem dla zbadania polityki rosyjskiego samodziśawia w latach 30-ch i 40-ch XIX wieku są dokumenty Komitetu ds. Guberni Zachodnich [dalej: Komitet], przechowywanych w RGIA (*Rosyjskim Gosudarstwiennom Istoriceskom Archiwie*) w Sankt Petersburgu (zespół nr 1266).⁵ Zespół składa się z rocznych dzienników protokołów i załączników do nich obejmujące cały okres działania Komitetu utworzonego 14 IX 1831 r. a zlikwidowanego 20 I 1848 r. Dzięki tym dokumentom można prześledzić ewoluowanie decyzji władz, na przestrzeni dwóch dziesięcioleci, gdy kształtował się nowy kierunek polityki odnośnie Zachodniego Kraju

Członkami Komitetu mianowano urzędników wysokiej rangi: przewodniczącego Komitetu Ministrów, ministra spraw wewnętrznych, finansów i sprawiedliwości, gównozarządzających departamentem pocztowym i departamentem spraw duchownych obcych wyznań. Potem do Komitetu włączono także ministra spraw zagranicznych i dóbr państwowych, szefa żandarmów, ministra sekretarz stanu ds. Królestwa Polskiego i ober-prokuratora Synodu.

Dokumenty odzwierciedlają zarówno ogólne tendencje polityki władz w stosunku do całego zachodniego regionu Imperium, jak i konkretne przedsięwzięcia w poszczególnych sferach, które poddano gruntownym zmianom po powstaniu listopadowym. W większym stopniu decyzje władz dotknęły administracyjnego, społeczno-ekonomicznego i religijnego życia zachodnich guberni. Dla każdej z nich przewidywano odrębny scenariusz wprowadzania nowych rozwiązań. Analizując projekty Komitetu dla różnych guberni, można objaśnić miejscową specyfikę, w znacznym stopniu wpływającą na charakter działań władzy zwierzchniej w tym lub innych przypadku. Dokumenty Komitetu dotyczą 9 tzw. Zachodnich Guberni⁶: wołyńskiej, grodzieńskiej, kijowskiej, kowieńskiej⁷, mińskiej, mohylewskiej, wileńskiej, witebskiej, i podolskiej. Ogólnie od 1831 do 1848 r. odbyło się 145 posiedzeń, na których rozpatrzono 728 kwestii.⁸

Materiały dzienników protokołów i załączniki do nich stanowią 30 jednostek o objętości odpowiednio 4 tys. i 6,5 tys. kart. Rękopis każdego dziennika protokołów liczy od 200 do 500 kart. Dzienniki zaopatrzone w rejestry ze spisem zawartości składają się z podsumowujących materiałów dotyczących poszczególnych przedmiotów. Notatki samych posiedzeń zawierają opisy wnoszonych pod obrady zagadnień, etapy ich rozpatrywania w innych resortach, uzasadnienia wniosków członków Komitetu i rezolucję imperatora. Zapisy ułożone są w porządku chronologicznym a ponieważ

dokumentów organów państwa dotyczących lat 30-ch i 40-ch.

⁵ Dane materiały archiwalne częściowo zostały wykorzystane w pracach poświęconych historii Komitetu: T. Г. Архипова, *Комитет Западных губерний 1831–1848 годы: К истории политики царизма в отношении национальных окраин*, „Труды Московского государственного историко-архивного института” t. 28, Moskwa 1970, s. 512–528; O. В. Лемеш, *Комитет Западных губерний: организация и деятельность (1831–1848): Автореф. дисс. [...] канд. ист. наук*, Mińsk 2005) i życiu społeczno-politycznemu Guberni Południowo-Zachodnich (wołyńskiej, podolskiej i kijowskiej): Д. Бовуа, *Шляхтич, кріпак і певізор...*, dz. cyt.).

⁶ Obejmujących terytoria, które w wyniku rozbiórów Rzeczypospolitej (a więc inaczej niż Królestwo Polskie) znalazły się w granicach Imperium Rosyjskiego [A.G.]

⁷ Wydzielona ze składu guberni wileńskiej w 1842 r. [przyp. aut.]

⁸ *Хронологический указатель к журналам Комитета Западных губерний с 1831 г. по 13 января 1848 г.*: RGIA, zesp. 1266, op. 1, sygn. 41.

Komitet zbierał się nie rzadziej niż raz na miesiąc, odzwierciedlając ewolucję decyzji władz w ciągu bez mała 20 lat. Przygotowanie projektów zależało od inicjatywy generał-gubernatorów i gubernatorów.

Utworzenie Komitetu było związane z polskim powstaniem 1830-1831 r. Władze imperium, które tradycyjnie opierały stosunki z peryferiami na delegowaniu przywilejów miejscowym elitom, teraz zupełnie straciła zaufanie do polskiej szlachty. Ustrój wewnętrzny terytoriów, stanowiących zachodnie pogranicze Imperium Rosyjskiego, wymagał utworzenia specjalnego organu wyższego. Zgodnie z brzmieniem dokumentu powołującego, Komitet został powołany dla przeprowadzenia przedsięwzięć, ukierunkowanych na „zbliżenie” Guberni Zachodnich z Imperium Rosyjskim. Należy zauważyć, że początkowo nie było całościowych i ostatecznie przygotowanych projektów, przeznaczonych do wprowadzenia w Zachodnim Kraju. Z reguły, sądząc po materiałach, opracowanie kolejnych przekształceń następowało stopniowo, przy wielokrotnych dyskusjach na posiedzeniach Komitetu, i z wnoszeniem poprawek wobec nowych wniosków władz gubernialnych. W pierwszych miesiącach działalności Komitetu na wokandę wniesiono następujące kwestie: o nowym statusie szlachty, o przesiedleniu części z nich na Kaukaz; o przyznaniu wolności chłopom za doniesienia o ziemianach, uczestniczących w powstaniu; o polepszeniu sytuacji chłopów pańszczyźnianych; o zmianie trybu zarządzania guberniami; o reformach Uniwersytetu Wileńskiego, Liceum Krzemienieckiego; o nowym ustroju kościelnym i planach w stosunku do poszczególnych wyznań.⁹ Jak widać władze wybrały te kwestie, które z ich mniemaniem jawiły się najbardziej niezbędnymi i wymagały pośpiesznego rozstrzygnięcia wobec wydarzeń w kraju. Te środki zostały ukierunkowane na zduszenie „niebłagonadiożnych” elementów w postaci szlachty, wyparcie polsko-katolickich wpływów i umocnienie własnych pozycji poprzez wsparcie chłopów, stanowiącym większość ludności Guberni Zachodnich. Następnie właśnie te kwestie przyjęto za kluczowe problemy do rozwiązania przez Komitet.

Przygotowanie projektów zależało od inicjatywy generał-gubernatorów i gubernatorów. Jednym z rodzajów dokumentów, przysyłanym do Komitetu, były opracowania (*zapiski*) gubernatorów, zawierające propozycje sposobów reorganizacji danej guberni przy uwzględnieniu miejscowej specyfiki. Już w pierwszym roku działalności Komitetu obradowano nad propozycjami kilku gubernatorów.¹⁰ Między innymi najwcześniejszą *zapiską* było opracowanie mohylewskiego gubernatora M. N. Murawjewa, złożone *na wysoczaższe imja* 22 XII 1830 r., czyli prawie rok przed powstaniem Komitetu.¹¹ Zawierało one propozycje zastosowania środków prowadzących do umocnienia ogólnoimperialnych porządków w tej guberni – wymiana kadr tamtejszej administracji, rewizja praw stanowych szlachty, umocnienie w regionie wpływów kościoła prawosławnego, wymiana elity kościoła unickiego i katolickiego. W ten sposób, gubernator mohylewski starał się uchwycić najważniejsze

⁹ Журнал Комитета Западных губерний за 1831 г.: тамże, sygn. 8, k. 1-2.

¹⁰ Тамże.

¹¹ Всепоподданнейшая записка моголевского гражданского губернатора Муравьева о нравственном положении Моголевской губернии и о способах сближения оной с Российской имперіею от 22 декабря 1830 г., „Русский архив” 1885, № 2, s. 161-175.

elementy życia guberni i zaproponować swego rodzaju program ich zmiany. Na skutek najwyższego polecenia opracowanie to zostało przekazane Komitetowi rozpatrzone na pierwszych posiedzeniach.¹²

Później, już jako gubernator grodzieński w l. 1831-1835, Murawjew często kierował do Komitetu swoje propozycje przedsięwzięć, które wedle niego miały sprzyjać „zbliżeniu” Zachodniego Kraju z Imperium Rosyjskim. Powoływał się na doświadczenie wyniesione z zarządzania gubernią grodzieńską. Na ich podstawie, uogólniając je czynił wywody dotyczące całego zachodniego regionu. Zgodnie z jego propozycjami, pierwsze działania władz powinny zapewnić bezpieczeństwo polityczne w tym kraju. W związku z tym Murawjew opracował „klasyfikację stanów wedle stopnia wpływów politycznych” w kraju:

a) Szlachta, dawna i rdzenna, zachowująca pamięć swoich wpływów w czasach istnienia republiki, wyróżnia się szczególnie duchem nieokiełznanej wolności, i była pierwszą tajną bronią buntu, ale jej liczebność jest teraz już tak nieznaczna, że władzom zawsze bardzo łatwo ją kontrolować, do czego potrzebna jest jedynie określony rygor nadzoru.

b) Włóczędzy i szlachcice, nie wykluczający osiadłości a obejmujący różne posady u posiadaczy ziemskich: plenipotentów, adwokatów, regenci i w ogóle różnego rodzaju oficjaliści jak to już powiedziano posiadający wielki wpływ na wszystkie stany, byli oni i są najbardziej czynnym elementem buntu i są niebezpieczni dla spokoju kraju ze względu na brak osiadłości, dużą liczebność i włóczęgostwo swoje.

c) Duchowieństwo katolickie a szczególnie zakonne zajmujące się wykształceniem młodzieży, rekrutujące się z tychże nieosiadłych włóczęgów, stanowi także klasę czynnych głosicieli buntu, których podburzające wpływy na wszelkie stany są nadzwyczaj wielkie i w ubiegłym roku dostatecznie w praktyce ujawnione. Główniejsze tego przyczyny: 1-a) fanatyzm religijny; 2) poczucie samodzielności, wynikające z dostatecznego zabezpieczenia aż w nadmiarze funduszami i majątkiem nieruchomym; 3) tolerowana niezależność od wszelkiej zwierzchności, bez względu na rygorystyczne przepisy. Konsystorie same starają się umyślnie dopuszczać do zapelnienia klasztorów wszelaką zgrają nieznanym władzom; 4) próżniactwo i dowolność we wszystkim, dające im możliwość zajmowania się wszelkimi wzburzającymi zamysłami i wyobrażeniami i włócząc się po posesjonatach wpajać w nich takowe myśli, jako że marzenie o niezawisłości Polski daje im nadzieję na jeszcze większą sposobność rozprzestrzeniania i korzystania z fanatyzmu religijnego; 5) prawo prowadzenia szkół, poza wielką szkodą z tego wynikającą, podstępny wpajaniem, rozpowszechnianym przez nie wśród młodzieży, daje ponadto duchowieństwu jeszcze większe znaczenie i wpływ na umysły wszelkich stanów.

d) Wszyscy ci posiadacze i różnego rodzaju szlachta, którym przysługuje prawo do munduru i stopnia, wysłużonego przez nich w wojskach francuskich i buntowniczych, powstałych w różnym czasie w tym kraju a później im nie odebrane, wywierają silny wpływ na umysły pozostałych i najbardziej sprzyjali buntowi. Władze zapewne przez niewiedzę o tym nie zabraniało dotychczas tym osobom korzystać z tych praw. To zło wywiera bardzo nieodpowiednie wrażenie w umysłach, oddanych władzom, i rozpala młodych ludzi do postępowania za ich przykładem. Wydarzenia ubiegłego roku tego

¹² RGIA, zesp. 1266, op. 1, sygn. 8, k. 103-117. Część tych materiałów została opublikowana, patrz: Уния в документах, Mińsk 1997, s. 438-444.

dowodliwy.

e) Młodzi ludzie różnych stanów, otrzymawszy wykształcenie na Uniwersytecie Wileńskim i innych [szkołach] pod kierunkiem osób duchownych, znajdujących się w szkołach, nie mając żadnego zajęcia, z próżności przejeżdżający z domu do domu z rozpalonymi wyobrażeniami podtrzymywanymi przez kobiety i rozchwiejanymi zasadami, zasianymi w nich przez wychowanie, także stanowią liczną klasę próżniaczy ludzi, uczestniczących w buncie i teraz nawet opanowanych przez politycznie niedorzeczne marzenia.

f) W ogóle część nieosiadłej zaściankowej i czynszowej szlachty z próżności i rozpustnego życia była, jest i zawsze będzie dobrym narzędziem do wszelkich zająć i tworzenia szalonych band buntowniczych, dopóki władze nie zastosują zdecydowanych środków celem zmniejszenia liczebności tychże poprzez przesiedlenia nieposesjonatów, i dlatego do tego czasu można ich uznać za wpływowy stan zawsze gotowy do udziału w politycznych nieporządkach.¹³

Wśród kategorii ludności, nazywanych przez niego „spokojnymi w znaczeniu politycznym”, wylicza „właściciele średnich nieruchomości”, „Tatarzy, posiadający majątki i żyjący w zaściankach”, chłopci pańszczyźniani i rządowi. Na pierwszym planie, wnosząc z propozycji gubernatora grodzieńskiego, znajdowały się przedsięwzięcia wobec różnych stanów Zachodniego Kraju. Na poparcie swoich osądów Murawjew przedstawiał Komitetowi wykazy, zawierające zbiorcze dane biograficzne o tych osobach, które zaliczały się do „niebłagonadiożnych”. Dla guberni grodzieńskiej przygotował wykazy: zbiegłych za granicę uczestników powstania (146 osób), tych co wrócili do domu (99 osób), zaginionych (88), pozostających w „bandach buntowników” księży i kapłanów unickich (38), „pomocników buntowników” (30), „głównych buntowników” (19).¹⁴

Podobne dokumenty, wpływające od władz gubernialnych, razem z opracowaniami i notatkami statystycznymi na podstawie dokumentów kancelaryjnych, wchodziły w skład załączników do dzienników protokołów (*żurnalow*) Komitetu i stanowiły materiał pomocniczy dla uczestników posiedzeń. Załączniki są szyte w roczne tomy spraw, o objętości od 300 do 800 kart, i posiadają samodzielną wartość dla badań historii Zachodnich Guberni w epoce mikołajowskiej. Zebrano w nich ważny materiał do historii politycznej, społeczno-ekonomicznej i kościelnej tych terenów: sprawozdania z rewizji guberni, opracowania gubernatorów, korespondencja ministrów, wiadomości o rozmieszczeniu i ilości klasztorów i kościołów, imienne listy szlachciców, urzędników, księży, biorących udział w powstaniu, z dodaniem danych biograficznych.

Ogólnie na podstawie materiałów Komitetu można śledzić zasadnicze przedsięwzięcia władz dążące do inkorporacji Kraju Zachodniego do Imperium Rosyjskiego. Po gruntownym przeglądzie dzienników protokołów Komitetu wyodrębniłam zestaw następujących podstawowych zagadnień, na których skupiał się Komitet podczas obrad: 1) ustrój administracyjny (o sądach powiatowych, o tymczasowych zarządach policyjnych, o wprowadzeniu stanowisk naczelników

¹³ Приложения к журналам Комитета Западных губерний 1832 года: там же, sygn. 11, k. 105v.–107.

¹⁴ Там же, k. 251–305.

wojskowo-powiatowych, o zniesieniu stanowisk podkomorzych, komorników, woźnych, chorążych i in.); 2) instytucje oświatowe (o reformie Uniwersytetu Wileńskiego i Liceum Krzemienieckim *Wołyńskim*); 3) urzędnicy (o przywilejach służby w guberniach wołyńskiej i podolskiej, o mianowaniu przez władze na stanowiska sędziów powiatowych, o pozostających na służbie [Rosjanach] urodzonych w Zachodnich Guberniach, szczególnie oficerów i żołnierzy, i in.); 4) szlachta (o zmniejszeniu liczebności, o nowym składzie, o dowodach szlachectwa, o przesiedleniu na Kaukaz, o stosunku do chłopów pomagającym władzom, i in.); 5) duchowieństwo (o zastąpieniu zwierzchnictwa diecezjalnego, o wysiedleniu księży parafialnych do centralnych guberni Rosji, o zasadach usuwania ze stanu duchownego i godności, o statusie innowierczego duchowieństwa, o zamknięciu klasztorów katolickich, o przejściu majątków przez skarb państwa, o majątkach unickiego metropolity Jozafata Bulhaka, o wprowadzeniu nowej procedury sądowej dla «odstępców» od prawosławia, o raskolnikach i in.); 6) chłopci (przyznawanie wolności za wydawanie powstańców, Przesiedlenie z Rosji centralnej); 7) jednodworcy (o wysiedleniu do innych guberni, o trybie wydawania paszportów); 8) uczestnicy powstania (o skonfiskowanych majątkach, ich lustracji, warunkach dzierżawy i oddawania w prywatne posiadanie, o ułaskawieniu, o trybie powrotu do Zachodniego Kraju, w tym zza granicy, o dzieciach osób skazanych, o korespondencji emigrantów z rodzinami, o zamknięciu komisji śledczych i in.); 9) Żydzi (status); 10) Tatarzy (organizacja zarządu).

Należy zauważyć, że szereg kwestii podejmowano na posiedzeniach niejednokrotnie. Świadczy to o złożoności procesu wprowadzania nowych rozwiązań w Zachodnim Kraju, o napotykanym przeszkodach. I tak, w 1831 r. odbyło się 8 posiedzeń o ustroju administracyjnym, 4 o statusie szlachty; w 1832 r. – 23 o polskich buntownikach, 6 o szlachcie, 6 o ustroju. W 1833 r. 50 posiedzeń zostało poświęconych kwestiom buntowników. Początkowo na wokandę wnoszono tematy najobszerniejsze, związane np. ze zmianami ustroju administracyjnego, systemu sądownictwa, statusie stanów itp. Z czasem ogólnopolityczne kwestie były wypierane sprawami o konkretnych osobach i ich indywidualnych sytuacjach. Od 1833 r. do Komitetu wpływały sprawy, podobne do niżej podanych: o sposobie zbiegłego za granicę szlachcica guberni wołyńskiej Kosackiego, o zakazie powrotu do Rosji zbiegłego do Francji ziemianina Treberta, o zwrocie skonfiskowanego majątku ziemianina guberni podolskiej Malinowskiego w czasowe posiadanie jego żony, o oddaniu skonfiskowanego majątku ziemianina Łopacińskiego jego braciom „w uznaniu ich wierności i oddaniu tronowi” i in.¹⁵ Bez względu na jednorodność spraw, obradujący nie wypracowali jednolitego podejścia a co za tym idzie także jednoci decyzji. Członkowie Komitetu za każdym razem rozpatrywali wnoszoną sprawę od nowa, wykorzystując jednak poprzednią praktykę. Władze działały ostrożnie, badając okoliczności sprawy i spodziewane następstwa swoich decyzji dla sytuacji politycznej w Zachodnim Kraju.

Kwestie, poświęcone projektom reorganizacji guberni, rozpatrywano w Komitecie rządziej. Władze z obawą odnosiły się do wszelkich zmian w Zachodnich Guberniach. Dobrze ilustrują tą sytuację decyzje Komitetu odnośnie projektu M.

¹⁵ Tamże, sygn. 12.

N. Murawjewa, proponującego nowe przepisy procesów sądowych w sprawach o „odstępstwo” od prawosławia w katolicyzm. Przewidywały one wprowadzenie w całym zachodnim regionie sądowego ścigania tych parafian, którzy wbrew obowiązującym zasadom przechodzili z wyznania prawosławnego na katolickie. Celem wykrycia tych osób, wedle Murawjewa, należało przeprowadzić „ściśłą rewizję” ksiąg cerkiewnych (metrycznych i spowiednych). Ponadto, uważał za konieczne pociągać skazanych do odpowiedzialności karnej (areszt, więzienie, wysyłka z Zachodniego Kraju), postępowanie sądowe w sprawach religijnych przenieść do sądów Rosji centralnej, aby wykluczyć przychyłność miejscowych sędziów (często katolików z wyznania). W listopadzie 1831 r. Komitet rozważył propozycje zawarte w projekcie, ale wtedy nie zgodził się z nimi w całości, uznając, że prowadzenie spraw w sądach za granicami Zachodniego Kraju będzie „niewygodne”. Pozostałe propozycje dotyczące nowych zasad postępowania sądowego zostały przez niego podtrzymane, ale na ich wprowadzenie w Zachodnich guberniach zdecydowano się dopiero w końcu 1832 r.

Ogólnie należy zauważyć, że początkowo polityka władz nie była ściśle określona. W Petersburgu wypracowano ogólne zasady zarządzania krajem, od których władze centralne już nie odstąpiły. Jednak realizacja konkretnych przedsięwzięć wymagała elastyczności. Wpływające od władz gubernialnych sprawozdania i opracowania, opracowane w oparciu o lokalne realia, wymagały od władz centralnych korekt przyjętego kursu. Materiały Komitetu ds. Guberni Zachodnich w pełni odzwierciedlają ten długi, złożony i wewnętrznie sprzeczny proces.

Streszczenie

Irina Nikolaevna Wibe

Polityka „zbliżenia” Zachodniego Kraju do Imperium Rosyjskiego w latach 30-ch i 40-ch XIX wieku na podstawie dokumentów Komitetu ds. zachodnich guberni

Polityka rosyjska w Kraju Zachodnim po wojnie polsko-rosyjskiej 1831 r. wywołała szereg szeroko zakrojonych przemian w administracji, gospodarce, polityce stanowej i religijnej. Autorka zwraca uwagę czytelników na wagę źródła w postaci dokumentów Komitetu ds. Guberni Zachodnich przechowywanych w RGIA (*Rosyjskim Gosudarstwiennnom Istoricheskom Archiwie*) w Sankt Petersburgu (zespół nr 1266). Zespół składa się z rocznych dzienników protokołów i załączników do nich obejmujące cały okres działania Komitetu utworzonego 14 IX 1831 r. a zlikwidowanego 20 I 1848 r. Ogólnie na podstawie materiałów Komitetu można śledzić zasadnicze przedsięwzięcia władz dążące do inkorporacji Kraju Zachodniego do Imperium Rosyjskiego. Autorka wyodrębniła 10 kluczowych zagadnień, na których skupiał się Komitet: 1) ustrój administracyjny; 2) instytucje oświatowe; 3) polityka kadrowa; 4) represje wobec szlachty i 5) duchowieństwa katolickiego i unickiego; 6) kwestia włościańska (kolonizacja i nagrody za współpracę); 7) środki wobec jednodworców; 8) represje wobec uczestników powstania; 9) status Żydów; 10) organizacja zarządu Tatarami.

Summary

Irina Nikolaevna Wibe

The policy of „rapprochement” of the Western Provinces to the Russian Empire in the 1830s and 1840s on the basis of the Western Governorates Committee’s documents

The Russian policy in the Western Provinces after the Polish-Russian war of 1831, which caused a number of wide-ranging transformations in administration, economy, state and religious policy still rivets the attention of local and western researchers. The author pays the readers’ attention to the importance of the source, namely the documents of the Western Governorates Committee, stored in Russian State Historical Archive (RGIA) in Saint Petersburg (unit no. 1266). The unit consists of annual register of protocols and annexes to them covering the whole period of functioning of the Committee, which was created on 14 September 1831, and liquidated on 20 January 1848. In general, on the basis of the Committee’s materials it is possible to notice the significant undertakings of authorities aiming at incorporation of Western Provinces to the Russian Empire. The author distinguishes 10 key issues, on which the Committee was focused: 1) administration structure, 2) education institutions, 3) personnel policy, 4) repression against the nobility and 5) the Catholic and Uniate clergy; 6) the peasant issue (colonization and cooperation awarding); 7) measures taken towards *odnodvortsy* (those who were neither nobles nor peasants, literally the term means “one with a single manor); 8) repression against the uprising participants; 9) the Jews’ status; 10) organization of Tatars management.